

Toelichting investeringsplan 2018-2021

BESTUURSORGANEN- EN ONDERSTEUNING

STAD VAN MODERN BESTUUR

002.02 Informatie/automatisering

1. Investerings ICT plan

De investeringen ten behoeve van ICT zijn gebaseerd op het ICT plan 2018 tot en met 2021 en bedragen voor deze periode in totaal € 8,7 miljoen. De investeringen worden gedekt door te beschikken over de reserve ICT.

002.07 GEO-informatie

2. Geo-informatie: Innovatieve investeringen

De technische ontwikkelingen in het meten en landmeetkundig verwerken van gegevens en de ontwikkelingen op het gebied van de Geografische Informatie Systemen (GIS) gaan dusdanig hard dat jaarlijks ruimte wordt gevraagd voor innovatieve investeringen. Voorbeelden van deze ontwikkelingen zijn draagbare pencomputers voor het meten, elektronische dieptemeting en reflectorloze tachymeters. De kapitaallasten van deze investeringen worden opgevangen in de exploitatie van de afdeling R&B OR, Geo-informatie.

3. Geo informatie

In 2019 dient de huidige Geo-software voor het inwinnen en beheren van ruimtelijke data vervangen te worden. De investering voor deze vervanging van software bedraagt € 120.000.

SOCIALE KWALITEIT

STERKE WIJKEN.

670.03 Jeugd- en jongerenwerk

4. JOP's/wijkspeelplaatsen

Op 17 juni 2003 is de nota "Ruimte voor jongeren in eigen domein" (03.0281) vastgesteld door de gemeenteraad. JOP's worden op locaties geplaatst waar overlast van jongeren groot is en waarmee deze overlast teruggedrongen of geconcentreerd wordt. Deze locaties worden in overleg met jongerenwerk en politie vastgesteld. Met het budget wordt sturing gegeven aan de aanpak van jeugd overlast.

670.04 Accommodatiebeleid

5. Verbeteren sociaal culturele accommodaties

Ten behoeve van het verbeteren van bestaande sociaal culturele accommodaties en het oplossen van toekomstige problemen bij mogelijke afstoting en verplaatsing van accommodaties, wordt jaarlijks een onrendabele investering van € 70.000 geraamd

670.11 Algemene voorzieningen

6. Wijkspierpunten

Op basis van signalen van wijk- en buurttafels en wijk- en bestuursraden komen er knelpunten naar voren over jeugdoverlast, voorzieningen voor jongeren en ouderen en inrichting van de openbare ruimte. Voorwaarde voor aanwending van dit budget is dat het initiatief uitgaat van de bewoners zelf en dat er voor de uitvoering van maatregelen voldoende draagvlak is bij bewoners en belanghebbenden

VEILIGHEID

140.01 Openbare veiligheid

7. Crisisruimte

Er is behoefte aan een crisisruimte die, indien van toepassing, ook bij regionale rampen, gebruikt kan worden. Voor het jaar 2018 wordt een investering geraamd van € 100.000. Dekking vindt plaats ten laste van de reserve Veiligheid Regio.

8. Vervanging scooters THOR

Stadstoezicht gebruikt scooters bij de uitvoering van wijkcontroles. Voor deze scooters geldt een afschrijvingstermijn van 5 jaar. Er is sprake van intensief gebruik door meerdere personen en verschillende omstandigheden. Dat maakt dat de technische levensduur korter is. De afschrijvingstermijn is naar 3 jaar gebracht.

9. Vervanging fietsen THOR

Stadstoezicht maakt tevens gebruik van fietsen bij de diverse controles. Voor de fietsen geldt een afschrijvingstermijn van 5 jaar. Deze investering betreft een reguliere vervangingsinvestering.

10. Vervanging Surveillance auto

De huidige auto van het team Toezicht en Handhaving Openbare Ruimte is in 2021 volledig afgeschreven en aan vervanging toe.

210.04 Openbare verlichting

11. en 12. Vervanging armaturen en lichtmasten

Conform het beleidsplan Openbare verlichting 2012-2016 (Raadsvoorstel 11.0800, 11 oktober 2011), wordt met ingang van 2012 gedurende 9 jaar geïnvesteerd in vervanging van armaturen en lichtmasten. Dekking van de kapitaallasten vindt plaats binnen reguliere middelen.

FYSIEK

WONEN EN WERKOMGEVING

210.01 Inrichting openbaar gebied

13. GSB aandachtsbuurten

Deze post wordt ingezet ter realisering van het fysieke deel van de lange termijn planning GSB aandachtsbuurten. Momenteel wordt gewerkt aan een vervolg op de huidige GSB aanpak van aandachtsbuurten. Deze aanpak willen we continueren in combinatie met een programma om de huidige woningvoorraad energiezuiniger te maken. Dat vraagt om een omvangrijk investeringsprogramma, ook van corporaties en particulieren, gelet op de ambitieuze ambitie om in 2035 klimaatneutraal te zijn. Bij het Rijk is door VNG en G32 ook aangedrongen op een investeringsprogramma voor verduurzaming van de woningvoorraad à la ISV in voorgaande jaren). Voor de periode 2018-2021 is jaarlijks een bedrag opgenomen van € 1.991.500,-.

14. Maatregelen Openbare Ruimte Binnenstad

Het betreft hier projecten in de binnenstad die meeliften met het geïntensiveerd onderhoud. Het budget zal aangewend worden voor een bijdrage aan projecten die vanuit groot onderhoud op het schema van de afdeling R&B voorkomen en waarvoor middelen nodig zijn die boven het

normale onderhoud uitstijgen. Het gaat dan om pleinen en straten in de Binnenstad die grondig opgeknapt of opnieuw ingericht worden.

Vanaf 2018 zal dit budget onder andere ingezet worden voor Bethaniestraat (icm voorplein Groot Tuighuis), Van Tuldenstraat/Handelskade, Kruisbroedershof en de Nieuwstraat. Voor de jaren 2018 en verder wordt beschikt over de reserve Grote Werken voor een bedrag van jaarlijks € 111.500,-.

15. Kleine inrichtingsprojecten openbare ruimte

De post wordt aangewend voor een uiteenlopend aantal kleinschalige projecten, die niet afzonderlijk zijn voorzien in het investeringsplan. Vaak gaat het om voor bewoners gevoelige zaken. Ook het opknappen en opwaarderen van een aantal bestaande speelplekken vallen hieronder.

560.04 Parken en plantsoenen

16. De Groene Delta

Met een uitvoeringsgerichte aanpak werkt de gemeente 's-Hertogenbosch aan de groene kwaliteit van het buitengebied en de bebouwde omgeving. In samenwerking met buurgemeenten, terreinbeheerders, de HAS en belangenpartijen wordt een raadsvoorstel over een nieuwe ambitie met een projectenprogramma voor De Groene Delta 2 voorgelegd. Met de partners wordt de ambitie vertaald in een programma met groene projecten. Voor dit programma wordt geprobeerd om externe financiering binnen te halen. Hierna kan gebiedsgerichte uitvoering plaatsvinden. Belangrijke gebieden voor 's-Hertogenbosch zijn de Diezemonding, het Kanaalpark, de Hooge Heide en natuur in de stad.

Vooruitlopend op de Groene Delta 2 is een bod gedaan aan het Groen Ontwikkelingsfonds Brabant (GOB). Voor de gebieden Diezemonding, Kanaalpark 2^e fase en Dungense Polder is hiermee concreet zicht op financiering ontstaan. Een deel wordt bekostigd door de provincie Noord-Brabant en een deel door de gemeente, waaronder deze investeringspost. De projecten zullen gebiedsgericht worden uitgewerkt met belanghebbenden.

17. Bomenplan (Visie op bomen)

Met het beleid rondom het versterken van laanstructuren wordt het groene karakter van de gemeente vorm gegeven. Hiervoor wordt jaarlijks 1 of meerdere boomprojecten uitgevoerd. Waar mogelijk wordt hierbij meegelift met andere werkzaamheden. Het budget wordt eveneens ingezet voor nieuwe projecten en structuren in Nuland en Vinkel. Ook worden verzoeken van burgers voor het planten van bomen zoveel mogelijk ingewilligd. Vaak blijkt het planten van bomen vanwege ruimtegebrek niet mogelijk. Jaarlijks wordt er een bedrag opgenomen van € 122.000,-.

18. Boomverbetering

Vele hoofdstructuurwegen worden gemarkeerd door een markante laanbeplanting. Om de bomen langs deze wegen vitaal te houden is het noodzakelijk te blijven investeren in goede standplaatsen waardoor de levensduur verlengd wordt. Ook in verband met de wettelijke aansprakelijkheid is het gewenst de bomen vitaal en daarmee veilig te houden. Het totale project loopt nog door tot en met het jaar 2020.

19. Verbetering speeltoestellen in de woonomgeving

Sinds maart 1997 is zorgdragen voor veiligheid van speeltoestellen wettelijke verplichting. Via allerlei verbeterplannen worden sindsdien oude toestellen vervangen en speelplekken verbeterd en vernieuwd. Deze verbeterplannen voor vooral de kleinere speelplekjes lopen parallel aan de grootschaliger aanpak van de wijkspeelplaatsen. Het totale verbeterplan is uitgesmeerd over 20 jaar tot en met het jaar 2020.

820.01 **Beleid wonen**

20. Woonboten

Op de Ertveldplas liggen 22 woonboten. Vanwege de verdere ontwikkeling van het bedrijventerrein De Rietvelden-Ertveld is in beeld gebracht wat de consequenties zijn van de ligging van deze woonboten op de Ertveldplas. Om de woonboten zo min mogelijk een belemmering te laten zijn voor de ontwikkeling van het bedrijventerrein is, het voorstel deze woonboten in te dikken. De totale kosten worden geraamd op € 748.000,-. Van deze kosten neemt de gemeente de helft voor haar rekening, de andere helft wordt door middel van huur in rekening gebracht bij de woonbootbewoners.

830.02 **Grondexploitatie/bouw- en woonrijpmaken**

21. Investeringen grondbedrijf

Voor de voortgaande ontwikkeling van bestemmingsplannen is het noodzakelijk dat het grondbedrijf aankopen doet en investeert in bouw- en woonrijpmaken. Deze kosten worden geacht binnen de grondexploitaties rendabel te zijn dan wel afgedekt te worden uit van particuliere ontwikkelaars te verkrijgen bijdragen (te doen gebruikelijk te ontvangen via exploitatieovereenkomsten). Daarnaast beheert en exploiteert het grondbedrijf gronden en panden die (nog) niet getransformeerd worden tot bouwgronden. Ook hierbij zijn soms investeringen noodzakelijk. Deze investeringen worden geacht rendabel te zijn uit jaarlijks te verkrijgen huuropbrengsten dan wel uit een eventuele verkoopopbrengst op termijn. In de komende jaren houden wij rekening met een jaarlijkse totaalinvestering van € 37 miljoen.

BEREIKBARE STAD

210.03 **Wegen en viaducten**

Toelichting investeringen Bereikbare Stad algemeen

In 2016 is de evaluatie van het Bereikbaarheidsplan Koersnota uitgevoerd. De Koersnota voorzag in een uitvoeringsprogramma met concrete projecten, waarbij de gestelde ambities en doelen van de Koersnota liepen tot en met 2015. Momenteel worden uit de Koersnota nog enkele projecten uitgevoerd in het kader van de Multimodale Mobiliteitsaanpak 's-Hertogenbosch / Beter Benutten Vervolg. Deels worden deze projecten bekostigd vanuit het Structuurfonds, deels uit de meerjarenbegroting en deels uit subsidie vanuit het landelijke programma Beter Benutten Vervolg. Een nieuw mobiliteitsplan – de Mobiliteitsaanpak 's-Hertogenbosch - moet in 2017 gereed komen, inclusief een opvolgend adaptief uitvoeringsprogramma voor de stad en de regio.

22. Fietsplan

In het Bereikbaarheidsprogramma Koersnota is de ambitie uitgesproken om het fietsaandeel te laten stijgen van 37% naar 44% (vervoermiddelkeuze). Deze ambitie is nog niet gehaald (zie de evaluatie van de Koersnota), hoewel het aandeel fiets wel gestegen is. Om het fietsgebruik verder te laten stijgen én de reistijden voor fiets te doen dalen (snellere routes) is continuering van de ingezette fietsimpuls nodig. In het programma Lekker Fietsen en in de Multimodale Mobiliteitsaanpak 's-Hertogenbosch / Beter Benutten Vervolg zijn acties en maatregelen opgenomen om het fietsgebruik te bevorderen op de volgende 3 pijlers: fietsnetwerk, fietsparkeren en communicatie en marketing.

1. Fietsnetwerk. In de periode tot en met 2021 worden ontbrekende sternetroutes en andere hoofdfietsroutes aangelegd. Door de aanleg van deze fietspaden zal naast het gebruik ook de verkeersveiligheid op diverse locaties verbeteren, en wordt gezorgd voor snellere fietsverbindingen. Op het programma staan o.a. fietspad AA-dijk, fietspaden Hervensebaan-noord en -zuid, aanleg Fietsstraat Bokhovense Maasdijk, 2e

fietsbrug Postweg, snelfietsroute Zaltbommel-'s-Hertogenbosch, fietsmaatregelen Groote Wielen, Snelfietsroute Waalwijk-'s-Hertogenbosch.

2. Fietsparkeren. Voorzien is in extra voorzieningen voor het stallen van fietsen. Voor de westzijde van het station wordt gezocht naar een definitieve oplossing voor het fietsparkeren. Dit moet in samenhang gebeuren met een integrale bereikbaarheidsaanpak voor de gehele westzijde van het spoor. Bij belangrijke verkeersaantrekkende voorzieningen, zoals o.a. wijkwinkelcentra en sportvoorzieningen, worden voldoende fietsparkeervoorzieningen gerealiseerd.
3. Communicatie en marketing. Voor alle inwoners moet duidelijk zijn dat 's-Hertogenbosch er alles aan doet om het fietsen zo aangenaam mogelijk te maken. Kortom, het doel is het creëren van een echt fietsklimaat: 's-Hertogenbosch als Fietsstad. Communicatie en marketing (gedragsbeïnvloeding) worden dus nog meer integraal onderdeel van het fietsbeleid: een essentiële maatregel om het fietsgebruik te vergroten.

Voor de uitvoering van de verschillende fietsmaatregelen is voor de periode tot en met 2021 een totaalbedrag opgenomen van € 4.025.000,-. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat we een totale provinciale- en/of rijkssubsidie krijgen van in totaal € 1.225.500,-.

23. Structuurfonds regionale infrastructuur

Als centrale stad vormt 's-Hertogenbosch een belangrijke partner in de regio. Hierbij past het dat onze gemeente zich pro-actief opstelt bij regionale projecten en tegemoet komt aan de daarmee samenhangende financiële vragen uit de regio. Hiervoor is in de begroting 2016 een post opgenomen "structuurfonds regionaal infrastructuur" voor de periode 2016-2019 jaarlijks € 1,0 miljoen. Met dit structuurfonds wordt financieel geparticipeerd in de regionale projecten zoals N65, het MIRT onderzoek A2 knooppunt Deil - 's-Hertogenbosch - knooppunt Vught en regionaal verkeersmanagement. Het belang van het project voor de gemeente 's-Hertogenbosch is voor ons bepalend voor de uiteindelijke omvang van onze bijdrage. De Agenda Externe Bereikbaarheid helpt om hierin afwegingen te maken. De gemeenteraad heeft op 14 juni 2016 een voorstel aangenomen om € 3,5 miljoen euro uit dit fonds beschikbaar te stellen voor de reconstructie van de N65.

24. Aanpak buitenwegen

Verschillende buitenwegen zijn wat kwaliteit en breedte betreft niet berekend op het intensiever gebruik. Dit intensievere gebruik wordt onder andere veroorzaakt door grotere en zwaardere landbouwvoertuigen, de ombouw van de Engelseweg naar fietsstraat en de komst van Randweg Vlijmen.

Zo komt de verkeersfunctie van de Bellaard niet overeen met de huidige inrichting van de weg. De Bellaard dient omgebouwd te worden naar een 60 km/u erftoegangsweg (buiten de bebouwde kom) en kan meeliften op de onderhoudswerkzaamheden aan de Bellaard.

De post wordt aangewend om de intensief gebruikte buitenwegen aan te pakken. Het betreft : De Bellaard, Bruggen, Steenbeemden.

Het verzoek betreft de aanleg van passeerstroken op deze landbouwwegen. Jaarlijks is een bedrag van € 100.000,- opgenomen.

Nieuw Algemene toelichting investeringen

Medio 2017 wordt de Koersnota geactualiseerd in de vorm van de Mobiliteitsaanpak 's-Hertogenbosch. Dan gaan we werken met een adaptief programma met infrastructuur, gedrag, technologie en samenwerking. Het beleid legt de doelen en ambities vast, het programma programmeert die projecten en maatregelen die passen op die doelen, gegeven de laatste stand van technologie, de nieuwe mobiliteitsontwikkelingen en de reeds bereikte resultaten. Met een

programma worden deze maatregelen snel en adaptief ingezet en door middel van monitoring bijgestuurd.

Hieronder benoemen wij enkele prioritaire projecten die politiek-bestuurlijk draagvlak hebben en ook in een nieuw bestuursakkoord kunnen rekenen op draagvlak en die passen binnen de Mobiliteitsaanpak 's-Hertogenbosch.

25. Turbo rotonde Postweg

De rotonde Postweg-Bossheweg-Vughterweg heeft een te krappe capaciteit om het verkeer in de spitsen goed te verwerken. In de ochtend- en in de avondspits kan het verkeer niet worden verwerkt. Daardoor ontstaat terugslag op de Randweg.

De ontwikkelingen rondom de reconstructie van de N65 en de ombouw van het spoor in Vught met de sluiting van de Loonsebaan als overweg voor de auto in het kader van PHS zullen leiden tot wijzigingen van verkeersstromen die deze rotonde verder belasten met autoverkeer.

Op twee fronten wordt gewerkt aan het verbeteren van de veiligheid en de capaciteit van de rotonde. Zo worden fietsers ongelijkvloers over de rotonde geleid door middel van twee fietsbruggen over de rotonde welke worden gedekt uit de investeringspost "Fietsplan"(nr. 22) met een bijdrage uit Beter Benutten Vervolg en de provinciale GGA-regeling.

Daarnaast wordt de rotonde omgebouwd naar een turborotonde voor het autoverkeer met een grotere capaciteit. De kosten van de turborotonde bedragen € 900.000,-. Naast de gemeentelijke bijdrage van € 325.000,- dragen Provincie Noord-Brabant (€ 375.000,-) en de gemeente Vught (€ 200.000,-) bij in de kosten. Uitvoering is voorzien in 2018.

26. Binnenstadsring: Kanaalboulevard

De gemeenteraad heeft op 22 april 2014 ingestemd in het raadsvoorstel nr. 3678704 met het Inrichtingsplan voor de Binnenstadsring en de uitvoering van fase 1. In fase 1 is uitgevoerd de herinrichting van het kruispunt Pettelaarseweg – Hekellaan. Nog uit te voeren is de binnenstadshalte aan de Kanaalboulevard en doorstromingsmaatregelen openbaar vervoer. De binnenstadshalte aan de Vestingboulevard is – na een verkeersbesluitprocedure – ondergebracht aan de Pettelaarseweg.

In de totale ontwikkeling van het GZG is voorzien in een aanpassing van het profiel van de Zuid-Willemsvaart in combinatie met de binnenstadshalte. Het betreft het deel tussen kard. Van Rossumplein en de Citadellaan. In 2019 zijn de woningen gereed.

Via het bestuur van de BLB en de bewoners van de Zuid-Willemsvaart ontvangen wij veel klachten over snelheidsovertredingen op de gehele Zuid-Willemsvaart.

Gelijktijdig met de aanpak van het gedeelte bij het GZG is er aanleiding om ook het oostelijk deel van de Zuid-Willemsvaart, gedeelte Kard. van Rossumplein – Sluis 0, aan te pakken.

Het betreft hier een investeringsbedrag van € 1.000.000,- voor 2018 met als dekking reserve Grote Werken.

27. Oranjeboulevard

De gemeenteraad heeft op 22 april 2014 ingestemd in het raadsvoorstel nr. 3678704 met het Inrichtingsplan voor de Binnenstadsring. In fase 1 is uitgevoerd de herinrichting van het kruispunt Pettelaarseweg – Hekellaan. Nog uit te voeren is de binnenstadshalte aan de Kanaalboulevard en doorstromingsmaatregelen openbaar vervoer, keerlus Draak. De binnenstadshalte aan de Vestingboulevard is – na een verkeersbesluitprocedure – ondergebracht aan de Pettelaarseweg.

Op dit moment vindt de uitwerking plaats van de reconstructie van het Julianaplein. Uitvoering is voorzien in 2018. Dit is ook een onderdeel van de aanpak Binnenstadsring, namelijk "doorstromingsmaatregelen Openbaar vervoer" met een bijdrage uit het rijksprogramma Beter Benutten.

In deze reconstructie zit ook een klein gedeelte van de inrichting van de Oranjeboulevard tot de Hertogstraat. Het ontbrekende deel (ca. 300 meter) tussen Hertogstraat en Lekkerbeetjesstraat zou aansluitend sober en doelmatig gerealiseerd kunnen worden in de

combinatie werk-met-werk maken. Hierdoor is het zuidelijk deel van de Oranjoboulevard afgerond.

Het betreft hier een investeringsbedrag van € 500.000,-. Uitvoering in 2018 met als dekking de reserve Grote Werken.

28. Vervanging auto's

Het betreft routinematige vervangingsinvesteringen van auto's en machines waarmee in de tarieven van de auto's en machines rekening is gehouden.

29. Vervanging winterdienst

Het betreft routinematige vervangingsinvesteringen van materieel waarmee in de exploitatie van de winterdienst rekening is gehouden.

30. Projecten vitaliseringsplan

Onder de noemer van "vitalisering" wordt de veroudering van de openbare ruimte structureel aangepakt. De aanpak gaat uit van een integrale werkwijze. Het betreft het technisch, functioneel of kwalitatief vernieuwen van de openbare ruimte door zo nodig wijzigen van de inrichting en waar nodig toepassen van nieuwe materialen.

Conform het Beleidsplan Beheer Openbare Ruimte, raadsvoorstel 5565145 d.d. 13 december 2016 is in 2017 en 2018 het budget verhoogd met € 750.000 en zal daarna jaarlijks tot 2025 met € 300.000 per jaar stijgen totdat de gewenste verhoging van het vitaliseringsbudget van € 3,1 miljoen (tot een totaal bedrag van € 5.961.000 is gerealiseerd).

31. Knooppuntontwikkeling CS en Spoorzone

Met de komst van PHS krijgt 's-Hertogenbosch een verbinding met 10 minuten frequentie met Utrecht en Amsterdam. Dit is een kans de auto-trein relatie vanuit Brabant naar Utrecht en Amsterdam te versterken en tegelijkertijd bij te dragen aan de ontwikkeling van het gebied. Het betreft een project waarbij wordt ingezet op ketenmobiliteit door het verbinden van de externe en interne bereikbaarheid op stations, waarbij concreet de overstapmogelijkheden en (ruimtelijke) kwaliteit van stationslocaties wordt verbeterd. Onderdelen hierbij zijn onder andere het uitbreiden van fietsenstallingen aan de westzijde van het centraal station, verbeteren van overstapmogelijkheden voor fiets en bus en verbeteren van looproutes zijn aspecten hierbinnen. Het totaal benodigd bedrag wordt geraamd op € 1.350.000,-. € 250.000,- voor 2018 en € 1.100.000,- voor 2019.

210.07 Verkeer en vervoer

32. Aanpak onveilige infrastructuur (verkeersveiligheid)

De actualisatie van de verkeersveiligheid (reg. Nr. 97350) heeft geleid tot een programma gebaseerd op:

- a.) aandacht voor Verkeersveiligheid in projecten en processen;
- b.) Het voortzetten van het landelijke principe van Duurzaam Veilig en het implementeren van richtlijnen en ontwerpeisen;
- c.) Samen werken met bewoners aan de aanpak subjectieve onveiligheid.

Het programma is te beschouwen als nagenoeg afgerond. In 2017 zal een geactualiseerd veiligheidsprogramma worden opgesteld voor 2018 en later. Dit programma wordt gebaseerd op nieuwe, betere en actuele verkeersongevallencijfers. De registratie van de ongevallen is de afgelopen periode aanzienlijk verbeterd en bruikbaar voor het nieuwe programma.

Ook in de komende periode zullen maatregelen worden getroffen voor het verbeteren van de verkeersveiligheid. Hiervoor worden onder andere wegen en kruispunten verbeterd, wordt de oversteekbaarheid verbeterd en worden wegprofielen aangepast, zodat de verkeerssituaties voldoen aan de vormgevingseisen en -richtlijnen van Duurzaam Veilig.

Voor de periode 2018 tot en met 2021 is een budget voorzien van € 1.152.000,- om maatregelen te kunnen realiseren in het kader van de verkeersveiligheid. Ingezet zal worden op, onder andere, actuele verkeersveiligheidsmaatregelen (meestal in combinatie met wegonderhoud). Te noemen zijn de projecten Herprofilering Hoeflaan en Herprofilering Oosteinderweg.

33. Verkeersmaatregelen.

Veelal komen op basis van praktijksituaties wensen tot verbetering van verkeerssituaties en het parkeren naar voren, die niet expliciet zijn voorzien in het investeringsplan. Vaak gaat het om voor bewoners en wijkraden gevoelige zaken die om een (snelle) oplossing vragen. Te denken valt aan verkeersmaatregelen vanuit het wijkgericht werken en de aanleg van diverse parkeervoorzieningen en middengeleiders in de stad. Er zijn diverse kleine en grotere projecten gepland op basis van de agenda van wijkgericht werken zoals de herinrichting Ketsheuvel, aanpak kruising Orhensweg-Aartshertogenlaan, dijklint Orthen, aanpak onveilige rotondes, reconstructie Jan Heijmanslaan en rotonde Balkweg-Goudsmitstraat.

Onder deze post zijn ook maatregelen opgenomen die betrekking hebben op de verbetering van de verkeersveiligheid nabij scholen en in wijken.

Jaarlijks is hiervoor een bedrag opgenomen van € 305.000,-, waarvan jaarschijf 2018 ingezet wordt ter realisering van de Turbo rotonde Postweg (nr 25).

210.08 Verkeersregulering

34. Verkeersregelinstallaties (VRI's)

Op basis van de beschikbare middelen kunnen er jaarlijks maximaal 2 installaties worden vervangen. Op dit moment zijn er 65 installaties in beheer en eigendom van de gemeente. Per jaar wordt nu bezien welke installaties het meest aan vervanging toe zijn; dit kan per jaar wijzigen, omdat essentiële gebreken soms zeer onverwacht kunnen optreden bestaat het risico dat niet alle noodzakelijke vervangingen plaats kunnen vinden.

Met de nu in het investeringsplan genoemde bedragen zullen naar het zich op dit ogenblik laat aanzien de volgende installaties vervangen worden:

2018	GOP Jan Heijmanslaan GOP Raadhuisstraat
2019	Zuid Willemsvaart-Tolbrugstraat Bruistensingel-Zandzuigerstraat-Hervensebaan
2020	VRI A59-Graafsebaan-Molenstraat-Berlicumseweg VRI A59-Berlicumseweg-Kloosterstraat
2021	VRI Emmaplein-Kempelandstraat VRI Lagelandstraat-Palmboomstraat

In het kader van de Uitwerking van Verkeersmanagement projecten (zie hieronder) worden kruispunten met verkeersregelinstallaties aangepakt die kunnen leiden tot vervanging van automaten. De kosten zijn dan voorzien onder de post "Verkeersmanagement".

35. Verkeersmanagement

In het Uitwerkingsplan Verkeersmanagement (2010) is aangegeven dat de bereikbaarheid van de economische toplocaties in 's-Hertogenbosch op korte termijn verbetert met de inzet van verkeersmanagement maatregelen. Het gaat om kleine infrastructurele maatregelen zoals het verlengen of aanleggen van opstelstroken, de uitrol van intelligente verkeerslichten (iVRI) die kunnen praten met het verkeer, het optimaliseren van de werking van verkeerslichten en het monitoren van het verkeer.

Met verkeersmanagement kunnen – veel kostbaardere en ingrijpende - capaciteitsuitbreidingen uitgesteld worden.

De verkeersregelinstallaties worden/zijn aangepast in het kader van het landelijk programma Talking Traffic als onderdeel van Beter Benutten Vervolg. Daarnaast gaan we op cruciale punten gebruik maken van camera's die het verkeer monitoren, bijvoorbeeld op de hoekpunten van de binnenring.

Daarnaast bereiden we ons voor op verdere innovatieve ontwikkelingen vanuit Beter Benutten Vervolg. Hierbij moet gedacht worden aan het verkopen van alle individuele verkeersregelinstallaties op netwerk niveau. Dit biedt de mogelijkheid om voertuigen geleid over het netwerk te laten rijden.

211.02 Verkeersregulering

36. Vervanging software Selectief Toegang Systeem

De technische levensduur van de software is verstreken. Het betreft hier een reguliere vervangingsinvestering waarbij de afschrijvingstermijn op 10 jaar wordt gesteld.

214.01 Parkeren

37. Pilot snelle bussen

In het MIRT A2-onderzoek is een aantal quick wins geformuleerd. Een daarvan is een pilot met een snelle busverbinding die Uden en Veghel (via 's-Hertogenbosch) verbindt met Utrecht. Zo'n busverbinding zou in de spits de concurrentie moeten aangaan met de auto, waarbij de bus, dankzij vluchtstrookgebruik, een snellere verbinding zou kunnen bieden in het woon-werkverkeer. Benodigd bedrag € 130.000 voor 2018.

Algemene toelichting investeringen Stadstoezicht

Uitgangspunt voor de investeringen in het parkeren zijn de door de raad vastgestelde definities met betrekking tot basisvoorzieningen. De opgevoerde voorstellen betreffen noodzakelijke investeringen voor de organisatie van het parkeren. Deze worden gedekt binnen de exploitatie parkeren.

38. Vervanging handterminals parkeertoezicht

Betreft reguliere vervanging van de handterminals van parkeertoezicht. Deze zijn in de loop van 2017 aangeschaft en gaan maar 3 jaar mee, vergelijkbaar met mobiele telefoons.

39 + 40. Kwalitatieve verbetering Parkeergarages en Rijwielstallingen

In de komende jaren is er een kwalitatieve verbetering van Parkeergarages en rijwielstallingen noodzakelijk. Het gaat hier niet om groot onderhoudswerkzaamheden, maar om aanpassingen die aansluiten bij het tijdsbeeld. Denk aan aanpassingen m.b.t. sociale veiligheid in garages, vervanging normale afsluiting voor speedgates (verbetering beveiliging), aansluiten op ontwikkelingen in het kader van belparkeren, reserveren parkeerplaatsen en signalering fietsenstallingen).

41. Vervanging parkeervergunningensysteem

Het geautomatiseerde parkeervergunningen systeem wordt in 2019 vervangen. Het betreft hier een reguliere vervangingsinvestering, waarbij aangesloten wordt op de verdere ontwikkeling van het digitale systeem en de vervanging van elementen met een korte afschrijvingsduur.

42. Mobiel reserveren parkeerplaatsen

Nu werkt belparkeren alleen voor parkeerapparatuur op straat (vooraf betaalsysteem). De ontwikkeling naar belparkeren laat spoedig ook mogelijkheden ontstaan voor parkeergarages

en transferia (achteraf betaalsysteem). Dit sluit aan op de digitale ontwikkeling van ons huidige parkeersysteem.

43. Vervanging betaalsysteem parkeergarages

Het betreft een reguliere vervangingsinvestering. De technische levensduur is verstreken.

44. Vervanging PRIS

Het betreft een reguliere vervanging van de centrum bebording. De levensduur is verstreken.

45. Aanschaf fietsen transferium Pettelaarpark

Door het veelvuldig gebruik van de aanwezige leenfietsen op het transferium Pettelaarpark dienen deze fietsen in het kader van de veiligheid te worden vervangen.

46. Vervanging hard- en software meldkamer

In 2015 is de huidige meldkamer in gebruik genomen in de ruimte naast parkeergarage St. Jan. Deze apparatuur heeft een afschrijvingstermijn van 5 jaar. Hierdoor wordt de reguliere vervanging voorzien in 2021.

47. Vervanging parkeerapparatuur woonwijk Deuteren

In 2012 is in de woonwijk Deuteren gereguleerd parkeren ingevoerd. De apparatuur die destijds is geplaatst heeft een levensduur van 8 jaar. Derhalve is reguliere vervanging van de automaten in 2021 aan de orde.

SPORT EN RECREATIE

530.05 Binnensportaccommodaties

50. Aanpassing en verbetering binnensportaccommodaties

530.06 Openluchtportaccommodaties

51. Aanpassing en verbetering openlucht sportaccommodaties

530.07 Zwembad Kwekkelstijn

53. Aanpassing en verbetering Kwekkelstijn

560.01 (Openlucht-) recreatie

55. Aanpassing en verbetering openluchtrecreatie

De posten aanpassing en verbetering zijn bedoeld om in bestaande accommodaties aanpassingen en verbeteringen van bouwkundige en (sport)technische aard te kunnen aanbrengen die niet in het onderhoudsprogramma zijn opgenomen maar wel essentieel zijn voor het functioneel en bij de tijd houden van onze sportaccommodaties. De technische levensduur van sportvoorzieningen is bij goed onderhoud in de meeste gevallen aanzienlijk langer dan de functionele levensduur. Dit vereist regelmatig aanpassingen en verbeteringen aan onze accommodaties. Om in te kunnen spelen op marktontwikkelingen, wettelijke eisen en veranderende behoeften, wordt jaarlijks bepaald welke aanpassingen en/of verbeteringen in het opvolgende jaar het meest urgent zijn. Afschrijvingstermijn 20 jaar.

530.02 Sportiom

48. Bouwkundig en installatietechnisch onderhoud Sportiom

Met ingang van 2019 start een nieuwe exploitatieperiode voor het Sportiom met gewijzigde afspraken over de instandhouding van het pand. Voortaan is de verhuurmaatschappij, ontwikkelingsmaatschappij dan wel gemeente verantwoordelijk voor groot bouwkundig onderhoud, renovaties en vervanging van technische installaties van het Sportiom. Voor 2019 en 2020 is een investering geraamd van totaal € 7,6 miljoen om een inhaalslag te maken voor ingang van de nieuwe exploitatieperiode. Vanaf 2021 is jaarlijks een bedrag van € 233.000,-- nodig. Voor € 2 miljoen is dekking binnen de gemeentelijke voorziening vervanging technische

installaties. De overige dekking vindt plaats binnen de huidige financiële ruimte binnen het product Sportiom begroting S&R.

530.03 Maaspoort Sport & Events

49. Uitbreiding kantoorruimte en vergaderzalen MSE

De wens is er om 240m² aan te bouwen op het dak aansluitend op de huidige kantoorruimtes om te voldoen aan de vraag naar kantoorruimte bij Maaspoort Sports & Events en omdat diverse vergaderruimtes inmiddels als vaste kantoorruimte worden gebruikt. De investering wordt rendabel gemaakt door de huur van gebruikers.

530.06 Openluchtsportaccommodaties

52. Renovatie kleedlokalen BLC

De 8 kleedlokalen van BLC zijn in 2018 40 jaar oud en in technische en hygiënische zin aan het einde van de levensduur. De kleedlokalen vormen een geheel met het clubhuis. Voorgesteld wordt de kleedlokalen te renoveren, gelijktijdig met renovatie van het clubhuis door BLC. Kosten voor renovatie van de kleedlokalen bedragen € 400.000,- waarbij rekening is gehouden met 100% verhaalbare btw en een afschrijvingstermijn van 20 jaar. Voor de dekking kunnen we gebruik maken van de aanwezige kredieten aanpassing – verbetering die in het investeringsplan 2014-2017 gereserveerd zijn voor de instandhouding van een aantal bestaande sportvoorzieningen.

531.01 Groene sportvelden en terreinen

54. Sportpark Groote Wielen, natuurgrasveld OJC (10e veld)

Vanwege de groeiprognoze van de Groote Wielen wordt een uitbreiding van voetbalcomplex de Groote Wielen voorzien. De uitbreiding betreft 1 natuurgrasveld. De investeringskosten bedragen exclusief grondverwerving € 130.000. De uitbreiding betreft 1 natuurgrasveld. De grondkosten bedragen € 240.000.

MILIEURESPECTERENDE ONTWIKKELINGEN

721.02 Bedrijfsmatige activiteiten Afvalstoffendienst

56. Routine investeringen Afvalstoffendienst

De rendabele jaarlijkse routine-investeringen in het wagenpark van de Afvalstoffendienst zijn gemiddeld berekend op € 1.239.000,-. Hierbij wordt uitgegaan van een levensduur van 8 jaar voor een inzamelvoertuig. Het betreft vervangingsinvesteringen voor inzamelvoertuigen waar met nieuwe ontwikkelingen in het kader van duurzaam brandstofgebruik rekening wordt gehouden. Jaarlijks wordt voor het eerstvolgende begrotingsjaar het benodigde bedrag opgevoerd voor de werkelijk te vervangen voertuigen waarvan de technische levensduur is bereikt.

57. Inzamelmiddelen

De rendabele routine-investeringen voor vervanging en nieuwe investeringen in inzamelmiddelen (containers) bedragen gemiddeld jaarlijks € 104.000,-. In verband met de invoering van VBP (activeren van alle aanschaffingen > € 450,-) wordt dit bedrag in 2018 verhoogd. Daarnaast wordt jaarlijks voor het eerstvolgende begrotingsjaar het benodigde bedrag opgevoerd voor de werkelijk te vervangen inzamelmiddelen waarvan de technische levensduur is bereikt.

722.01 Riolen

Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP)

In de raad van januari 2017 is het Gemeentelijk Rioleringsplan 2016 – 2021 vastgesteld. Dit plan is de basis voor het investeringsplan 2018 tot en met 2021. In het Gemeentelijk Rioleringsplan wordt beschreven hoe de gemeente invulling geeft aan de zorgplichten rondom

afval-, hemel- en grondwater. De investeringen in het meerjareninvesteringsplan zijn gerubriceerd naar zorgplicht.

Afvalwaterzorgplicht

58. Diverse reparaties en aanpassingen

Om de levensduur van de riolering op te rekken tot een geschikt vervangingsmoment, voeren we rioolreparaties uit. Daarnaast treffen we maatregelen die voortkomen uit klachten en rioolinspecties. Deze hebben voornamelijk betrekking op huis- en kolkaansluitingen.

59. Vervanging riolering algemeen

Het vervangen van riolering voeren we uit in combinatie met andere werkzaamheden in de openbare ruimte (werk met werk maken). Voorbeelden zijn projecten uit het Vitaliseringsplan, herontwikkelingsgebieden en renovatie van wegen.

Vanwege de aantrekkelijke woningmarkt en het verhogen van het budget voor vitalisering (Beleidsplan Beheer Openbare Ruimte 2016 -2026) is het investeringsbedrag voor vervanging van riolering vanaf 2018 verhoogd.

60 + 61. Renovatie en vervanging gemalen, persleidingen en drukriolering

Onder deze post zijn de vervangingsinvesteringen opgenomen conform het vervangingsplan uit het GRP 2016-2021. Gepland is naast vervanging van persleidingen de renovatie van de rioolgemalen Acaciasingel en Limietlaan en aanpassen van de bovenbouw van de gemalen Treurenburg en Maaspoort.

In deze periode worden de besturingssystemen van gemalen en bergbezinkbassins vervangen en de installaties van de IBA's (Individuele Behandeling Afvalwater).

Hemelwaterzorgplicht

62. Afkoppelen van hemelwater

We richten ons bij wijken, waar de riolering aan vervanging toe is, op vitalisering van de openbare ruimte. De wijken Orthen en delen van West zijn daar twee voorbeelden van. Waar mogelijk streven we bij renovaties van wegen en openbaar terrein naar afkoppelen van openbaar gebied in combinatie met het afkoppelen van de voorzijdes van woningen en gebouwen. Met de afkoppelprojecten leveren we tevens een bijdrage aan mooi en beleefbaar water.

Vanwege de aantrekkelijke woningmarkt en de voorgestelde budgetverhoging voor vitalisering (zie ook bij vervanging riolering) is dit investeringsbedrag vanaf 2018 bijgesteld.

63. Vervanging installatie IBA's (individuele behandeling afvalwater)

In 2021 dienen de installaties van de IBA's te worden vervangen.

92. Verduurzamingsmaatregelen Stadhuis

In het Energietransitie-programma 2016-2020 staan de belangrijkste doelstellingen voor het bestaand maatschappelijk vastgoed vermeld:

- Alle bestaande gebouwen een zo groot mogelijke stap richting klimaatneutraal, maar minimaal energielabel B; we zullen al aansluiten op de (methodiek van de) nieuwe wetgeving voor bijna-energie-neutrale-gebouwen (BENG) om onze gebouwen zo energiezuinig mogelijk te maken en te laten voldoen aan de toekomstige verwachte wetgeving voor bestaande gebouwen;
- Alle geschikte daken benutten voor zonne-energie en alle andere geschikte duurzame energie-mogelijkheden toepassen, zoals WKO, biomassa, wind en omgevingswarmte.

Vanaf eind 2020 moeten alle nieuwe gebouwen in Nederland "Bijna Energie Neutrale Gebouwen" (BENG) zijn. Bij ingrijpende renovaties bij bestaande gebouwen moeten ook deze

eind 2020 voldoen aan de BENG-eisen. Voor overheidsgebouwen gelden deze eisen al vanaf 2018.

Op advies van monumentenzorg is aangegeven dat het maatregelenpakket voor energielabel A niet haalbaar is vanwege de isolatie van alle gevels. Ook maatregelen om tot BENG te komen zijn afgefallen op advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Label B is wel haalbaar.

Voor het stadhuis staan diverse verduurzaamheids investeringen gepland. Het betreft isolatie van het dak, isolatie glas, warmte-pomp en LED-verlichting. De totale investering bedraagt € 864.000. Een gespecialiseerd ingenieursbureau heeft de hieruit voortvloeiende energiebesparingen berekend.

Hieruit blijkt dat € 471.000 van de investering onrendabel is. Deze kosten worden gedekt uit het energiebesparingsfonds. Het rendabele deel van de investering bedraagt € 393.000. De kapitaallasten hiervan worden gedekt door een lager energieverbruik.

93. Verduurzamingsmaatregelen Stads kantoor

In het Energietransitie-programma 2016-2020 staan de belangrijkste doelstellingen voor het bestaand maatschappelijk vastgoed vermeld:

- Alle bestaande gebouwen een zo groot mogelijke stap richting klimaatneutraal, maar minimaal energielabel B; we zullen al aansluiten op de (methodiek van de) nieuwe wetgeving voor bijna-energie-neutrale-gebouwen (BENG) om onze gebouwen zo energiezuinig mogelijk te maken en te laten voldoen aan de toekomstige verwachte wetgeving voor bestaande gebouwen;
- Alle geschikte daken benutten voor zonne-energie en alle andere geschikte duurzame energie-mogelijkheden toepassen, zoals WKO, biomassa, wind en omgevingswarmte.

Vanaf eind 2020 moeten alle nieuwe gebouwen in Nederland "Bijna Energie Neutrale Gebouwen (BENG) zijn. Bij ingrijpende renovaties bij bestaande gebouwen moeten ook deze eind 2020 voldoen aan de BENG-eisen. Voor overheidsgebouwen gelden deze eisen al vanaf 2018

Het Stads kantoor beschikt reeds over energielabel A. Diverse maatregelen zijn bij de bouw van het stads kantoor al getroffen om het energieverbruik te beperken, zoals een WKO-installatie en zonnepanelen.

Om het verduurzamen van het Stads kantoor verder te optimaliseren is nog een aantal aanvullende maatregelen noodzakelijk. Het vervangen van de huidige verlichting door LED-verlichting en het vervangen van de cv-ketels door HR107 ketels.

Een gespecialiseerd ingenieursbureau heeft de hieruit voortvloeiende energiebesparingen berekend.

Hieruit blijkt dat € 322.000 van de investering onrendabel is. Deze kosten worden gedekt uit het energiebesparingsfonds. Het rendabele deel van de investering bedraagt € 178.000. De kapitaallasten hiervan worden gedekt door een lager energieverbruik.

94. Vervanging gebouwbeheersysteem Stadhuis en Stads kantoor

Het gebouwbeheersysteem is de software en hardware die alle installaties monitort en aanstuurt van het Stadhuis en het Stads kantoor. Dit systeem regelt o.a. het klimaat, schakelt de verlichting en signaleert en corrigeert storingen van vrijwel alle installaties in de gebouwen. Het systeem dateert uit 2002 en is na 15 jaar toe aan vervanging.

Bij de onderhoudsinspectie is gebleken dat de software niet meer ondersteund wordt en de hardwarecomponenten vanaf eind 2017 niet meer verkrijgbaar zijn. Dit heeft tot gevolg dat bij

storingen of defecten aan het systeem onderdelen niet meer verkrijgbaar zijn, waardoor de continuïteit van alle technische installaties in het geding raakt.

De totale investering voor de vervanging van de software en de hardware wordt geraamd op €150.000. Het systeem heeft een levensduur van 15 jaar. Onderhoud aan het systeem wordt gedekt uit de bestaande exploitatiebudgetten.

CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

541.08 Ontwikkeling en advies

64. Restauratie woonhuismonumenten

Voor het verlenen van bijdragen in het kader van de restauratie van woonhuismonumenten wordt jaarlijks een bedrag opgenomen. Naast de verantwoordelijkheid van de eigenaren heeft de gemeente (voor gemeentelijke monumenten) in samenwerking met de hogere overheden (voor rijksmonumenten) mede de verantwoordelijkheid voor het beheersbaar houden van de restauratieve kwaliteit van het monumentenbestand.

65. Restauratie en ontwikkeling militair Erfgoed

Vanuit afdeling Erfgoed bestaat de inzet op erfgoedontwikkeling en -behoud, volgens de werkwijze van Vestingwerken, zoals door de gemeenteraad nadrukkelijk wordt voorgestaan. Besluitvorming hiertoe zit in de vaststelling van de Cultuurhistorische Beleidsvisie (raad, febr. 2013) en van het Bestuursakkoord 2015-2018 (raad, jan. 2015).

Vanwege de grote onderlinge samenhang en het bewerkstelligen van continuïteit op restauratie en de ontwikkeling van militair erfgoed buiten de vesting wordt voorgesteld om de budgetten voor 'Restauratie vestingwerken en erfgoed buiten de vesting' en 'Projecten van de Linie 1629' samen te voegen. De ontwikkeling en het toekomstbestendig maken van dit militair erfgoed is van grote betekenis voor de stad in economisch, toeristisch, ruimtelijk en sociaal opzicht.

De gelden gaan we inzetten voor "Restauratie en ontwikkeling militair Erfgoed" in de gemeente 's-Hertogenbosch. De volgende projecten daartoe worden voorbereid:

Stadsentree Pieckepoort, Schans Helftheuvel, Fort Crevecoeur, opstappunt Vismarkt en opstappunt Bastionder, Isabellabrug, Vestingmuseum Kruithuis, Oeverpaden Muntelbolwerk, Herstel zicht op de Parkstroom, Linie uitkijkpunt Transferium West, Archeocrypte Bolwerk Sint-Jan, Redoute De Herven, LAW Zuiderwaterlinie en Galerij Linie 1629.

Voor de periode 2018-2019 is jaarlijks een bedrag van €1.267.500,- opgenomen en vanaf 2020 een bedrag van € 1.775.000,-.

Dit zijn bruto bedragen, waarin de ambitie is verwerkt om door middel van het aantrekken van subsidies en fondsen de eigen bijdragen te verdubbelen. De netto gemeentelijke bijdrage per jaar bedraagt voor de periode 2018-2019 € 633.750,- en vanaf 2020 € 887.500,-.

66. Zichtbaar maken fundamenten Pieckepoort

In 2016 zijn we gestart met de opgraving van de fundamenten van de Pieckepoort. Op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek wordt de wijze van zichtbaar en toegankelijk maken van de fundamenten voorbereid. De uitvoering vindt naar verwachting plaats in 2017 en 2018. Voor dit project houden we rekening met een benodigde investering van € 500.000,- (€ 250.000,- in 2017 en € 250.000,- in 2018).

541.09 Beheer

67. Verbetering monumentale panden

Dit betreft arbeidsintensieve specialistische werkzaamheden aan onderdelen en toegepaste materialen die niet bij andere panden voorkomen, zoals natuurstenen ornamenten en

afdeklijsten, voegwerk, koperen goten en afvoeren en houten constructie-elementen (o.a. bestrijding aantasting door houtborende insecten in kapconstructies en balklagen). Bovendien zijn monumentale gevels voor de aantrekkingskracht van de stad op de toeristen van groot belang. In het rapport "Markt ontwikkelingsplan Cultuurhistorisch Toerisme 's-Hertogenbosch" (KPMG) wordt dit belang onderstreept.

WERK EN ECONOMIE

RUIMTE VOOR BEDRIJVIGHEID

310.01 Markten

68. Vervanging Stroomputten

De huidige ondergrondse electriciteitsvoorziening voor de binnenstadmarkt blijft erg kwetsbaar ondanks de maatregelen die het afgelopen jaar zijn getroffen. Bij regenval wordt het grondwater onvoldoende afgevoerd, waardoor de stroomputten onder water staan. Uit oogpunt van een veilig gebruik is een ander systeem noodzakelijk.

310.04 Onroerende zaken, niet voor de openbare dienst bestemd

Algemene toelichting

De gemeente bezit ruim 400 panden. Behoudens voor 93 onderwijspanden en 71 panden van Grondzaken (waarbij de huisvesting via een eigen financiering wordt georganiseerd) geldt dat het onderhoud in de regel wordt uitgevoerd via de afdeling Maatschappelijk Vastgoed. Het reguliere onderhoud van deze panden wordt door middel van een onderhoudsfonds gefinancierd dat in beheer is bij de functionele afdeling.

69. Aanpassing panden (bulk)

Via het investeringsplan wordt een structureel bulkkrediet voor aanpassing panden aangevraagd, bedoeld voor rendabele investeringen van de panden van MO/MV. Het doet zich vaak voor dat rendabele investeringen moeten worden gedaan in verband met wijzigingen op korte termijn in het gebruik van het pand.

70. Verduurzaming gemeentelijke gebouwen (voorheen zonnepanelen gemeentepanden)

Vanaf eind 2020 moeten alle nieuwe gebouwen in Nederland "Bijna Energie Neutrale Gebouwen" (BENG) zijn. Bij ingrijpende renovaties bij bestaande gebouwen moeten ook deze eind 2020 voldoen aan de BENG-eisen. Dit betekent dat voor het einde van 2020 nog ongeveer 120 gemeentelijke panden aangepakt moeten worden om minimaal het energielabel B voor deze panden te realiseren.

Actualisering van het "Plan van Aanpak Verduurzaming 2012" is eind 2017 afgerond en zal rendabele financiële bijstelling plaatsvinden. Voor de al lopende projecten wordt de rendabele kredietruimte voor zonnepanelen ad € 1.000.000 per jaar ingezet voor de bredere aanpak in het kader van verduurzaming.

71. Vervanging auto's

Het betreft routinematige vervangingsinvesteringen van 2 auto's t.b.v. Maatschappelijk Vastgoed.

WERK EN INKOMEN

611.02 Sociale werkvoorziening

72. Investeringen rondom huisvesting

Diverse noodzakelijk investeringen om pand in gebruik te kunnen houden.

73. Wagenpark vervanging

Vervangingsinvesteringen van auto's. Hierdoor kunnen de onderhoudskosten gereduceerd worden.

74+75+77. Diverse machines productie afdeling Groen

Vervanging machines en materieel afdeling Groen t.b.v. productie. Aanschaf nieuwe machines vanwege uitbreiding werkzaamheden t.b.v. productie.

76. Vervanging vrachtwagen

Vervanging huidige vrachtwagen. Hierdoor worden de onderhoudskosten gereduceerd.

78+79. Diverse machines productie afdeling Kringloop Winkel

Vervanging machines en materieel afdeling Kringloop Winkel t.b.v. productie.

80. Vervanging Installaties Vindingrijk

Vervanging installaties om Winkel in gebruik te kunnen houden.

81. Diverse machines facilitair beheer

Vervanging machines facilitair beheer.

82 +83. Diverse machines productie afdelingen beschut

Vervanging van machines bij Unit Beschut t.b.v. de productie

84. Diverse machines productie afdeling Post

Vervanging huidige frankeermachine t.b.v. van de dienstverlening.

623.01 Participatiebudget

85+86.

Automatisering en software

Software aan te schaffen om aan noodzakelijke wet en regelgeving te voldoen binnen het sociaal domein.

ONDERWIJS

480.07 Onderwijshuisvesting

87. Onderwijsleerpakket

Voor onderwijsleerpakketten is in 2018 en 2020 een bedrag opgenomen van € 103.000. Dit wordt gedekt door de reserve onderwijshuisvesting.

88+89. De Lanen/Aquamarijn

Op dit moment is de verdere uitbreiding van de wijk Groote Wielen in voorbereiding. Er is een start gemaakt met de buurt De Lanen. Later wordt het Centrum ontwikkeld. In verband met de aanvang van deze woningbouw zal er met ingang van 1 augustus 2018 een extra onderwijsvoorziening van start moeten gaan. Het voorstel voor het stichten van de nieuwe school is door de gemeenteraad akkoord bevonden (Raadsvoorstel 6581972). We gaan uit van een kindcentrum, waarin een school, kinderopvang en gymzaal gerealiseerd worden. De prognoses geven aan dat er een voorziening voor 500 leerlingen moet komen. Het deel van de kinderopvang (Aquamarijn) is een rendabele investering.

90. MOP BBS en MFA

Door de wetwijziging in de financiering van het onderhoud van schoolgebouwen is in afstemming met de schoolbesturen besloten dat zij zullen zorgdragen voor het eigendomsbeheer van schoolgebouwen met uitzondering van BBS-en, MFA's en gebouwen

met enkel zelfstandige kinderopvang. Voor die gebouwen zorgt de gemeente voor het eigendomsbeheer en de onderwijsinstellingen dragen dan bij in de onderhoudslast. Hierover zijn afspraken gemaakt. Voor de exploitatie van deze gebouwen is het noodzakelijk geld voor onderhoud te reserveren. Daartoe is nodig een krediet van € 940.000 in 2016 en elk volgend jaar wordt dit verminderd met € 104.000. Jaarlijks wordt het onderhoud ten laste van de exploitatie verhoogd met eenzelfde bedrag. De hieruit voortvloeiende kosten komen ten laste van de reserve onderwijshuisvesting.

91. Spoedvoorzieningen

Er zijn jaarlijks middelen benodigd om voorzieningen in de huisvesting te treffen, die geen uitstel kunnen hebben, zodat de voortgang van het onderwijs niet belemmerd wordt.